

12. Janjic D. Resurgence of Ethnic Conflict / Dusan Janjic // Yugoslavia, the former and future. / ed. by Payam Akhavan, Robert Howse. – Brookings Institution Press, 1995. – P. 44.
13. Glenny M. The Fall of Yugoslavia: the Third Balkan War / M. Glenny. – New York: Penguin Books, 1994. – P. 38.

УДК 342.5

Жуков Є. В., ХГЕУ

ДЕРЖАВОБУДУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена розгляду основних моделей механізму інформаційної політики держави у контексті політико-правової дійсності.

Статья посвящена рассмотрению основных моделей информационной политики в контексте политико-правовой сферы.

This article is devoted to consideration of common models of information policy in context of political and law space.

Постановка проблеми. Сьогоднішня, що характеризується високими темпами розвитку комунікативних технологій та прискоренням глобалізаційних процесів, створює перед усім суспільством, а відтак, і перед державою, нові умови функціонування, змінюючи при цьому не тільки зовнішній прояв, але й сутність такої форми політичної організації соціуму. На тлі таких парадигмальних домінант гостро актуалізується питання гнучкого адаптування до них з боку держави, що знаходить свій прояв у інформаційній політиці, яка має охоплювати усі сфери комунікативних зв'язків країни. Саме ефективна інформаційна політика держави здатна забезпечити якнайшвидше встановлення інформаційного суспільства та розвитку інститутів суспільства громадянського, зменшивши та трансформували загрози в інформаційній сфері, що мають у сучасному суспільстві часто визначальних характер.

Ступінь наукової розробки теми. Спектр питань, що охоплюються предметом даної публікації доволі широкий, адже поширюється на дві взаємопов'язані широкі сфери функціонування держави – політична (організаційна) та правова сфери, у зв'язку із чим ті, чи інші аспекти даної теми знаходять свій доктринальний вираз в роботах та інших працях різних фахівців. До кола найбільш актуальних вітчизняних дослідників в окресленому контексті належать В. М. Скалацький, О. В. Соснін, А. І. Марущак, Г. Г. Почепцов, С. А. Чукут, Д. В. Дюжев, О. М. Ємельяненко, В. І. Терещук та ін.

Викладення основного матеріалу. Метою даної публікації є визначення основних критеріїв ефективної інформаційної політики задля досягнення нею найбільш гармонічного синтезу держави та інформаційного суспільства на новому цивілізаційному етапі розвитку людства шляхом аналізу національних моделей та міжнародних засад інформаційної політики.

Задля досягнення такої мети у межах зазначеного вище предмета дослідження доцільно залучи низку методологічних засобів, серед яких *синергетичний підхід* на всіх рівнях: самозародження організації (для інформаційного суспільства), підтримка оптимального рівня та вдосконалення й відтворення організації (для громадянського та інформаційного суспільства, а також держави); *аналіз* (щодо окремих аспектів конкретних моделей інформаційної політики в контексті їх відповідності критеріям оптимальної інформаційної політики); *синтез* (сублімація основних критеріїв інформаційного суспільства та форм гармонічної взаємодії його з державою); *ідеалізація* (для визначення засад оптимальної інформаційної політики); *дедуктивний* (при визначенні основних напрямків реалізації оптимальної інформаційної політики); *індуктивний* (для узагальнення окремих національних та міжнародної інформаційної політики); *формалізація* (для визначення класифікації моделей інформаційної політики); *компаративістський метод* (для визначення ступеня відповідності критеріям оптимальної інформаційної політики різних її національних моделей); *статистичний* (для емпіричного обґрунтування конструктів ідеальних моделей та аналізу протягом усього дослідження); *проблемно-категоріальний метод* (для визначення основних чинників, які вплинули на формування відповідної моделі інформаційної політики); *формально-юридичний метод* (з метою розкриття змісту правових засад окремих моделей інформаційної політики); *порівняльно-правовий метод* (для визначення співвідношення правових засад різних моделей інформаційної політики) та інші.

Перш, ніж перейти до розгляду політичних та правових аспектів формування та реалізації інформаційної політики на міжнародному та національному рівні варто проаналізувати та визначити оптимальні (ідеальні) критерії цих процесів задля досягнення критичного оцінювання ступеня їх відповідності найбільш гармонічному синергетичному синтезу розвитку держави та інформаційного суспільства.

Зазначені вище критерії ідеальної моделі інформаційної політики мають виходити з критеріїв інформаційного суспільства та його синтезу з державою. Так, аналізуючи критерії інформаційного суспільства, запропоновані В. М. Скалацьким, можемо дійти висновку, що інформаційна політика держави має бути спрямована на: динамічне

оновлення технологічних фондів (оснащення, підготовка фахівців) за рахунок державних коштів, або шляхом економічних преференцій господарюючим суб'єктам (*система індикаторів технологічної оснащеності*); забезпечення державою гарантій (умов) реалізації комунікативних прав усіх суб'єктів та прозорості (простоти, гласності, публічності) й орієнтованості на людину діяльності апарату держави («*індикатор прозорості комунікацій*»); стимулювання розвитку інформаційної комерції та неухильне збільшення валового національного продукту (ВВП) у цій сфері (індекс інформаційного суспільства – ISI). Таким чином, ідеальна інформаційна політика має максимально ефективно діяти у кожному з напрямків зазначених вище критеріїв інформаційного суспільства [1].

В свою чергу, Г. Г. Почепцов, провівши аналіз сучасної зарубіжної практики регулювання інформаційної сфери суспільства виокремлює такі напрямки ефективної інформаційної політики:

- заохочення конкуренції, боротьба з монополізмом (передусім державний контроль за концентрацією засобів масової інформації);
- забезпечення права і технічних можливостей для доступу до інформації й інформаційних ресурсів для всього населення;
- дотримання свободи слова;
- захист інтересів національних меншин, підростаючого покоління в інформаційній сфері;
- захист національної культурної спадщини, мови, протистояння культурної експансії інших країн;
- забезпечення інформаційної безпеки;
- охорона інтелектуальної власності, боротьба з піратством;
- боротьба з комп'ютерними і злочинами, пов'язаними з високими технологіями;
- впровадження електронного уряду;
- правове регулювання мережі Інтернет.

Крім того, науковець також акцентує увагу на двох визначальних тенденціях державного управління в інформаційній сфері:

- дерегуляція ринку комунікацій, яка дає змогу кабельним, телефонним, стільниковим, супутниковим та іншим компаніям конкурувати на ринках один одного;
- послаблення контролю за концентрацією власності в різних засобах масової інформації. У результаті відбувається як вертикальна, так і горизонтальна інтеграція ринків інформації і засобів її передачі.

Тепер, виходячи з того, якою має бути оптимальна інформаційна політика, можемо провести критичний аналіз політичних та правових тенденцій у цій сфері як на міжнародному рівні (глобальному, регіональному), так і на рівні національному [2].

Перш за все, слід зазначити, що історія міжнародної співпраці у питанні розвитку інформаційного суспільства бере свій початок із промови віце-президента США А. Гора на Конгресі фахівців Міжнародного союзу електрозв'язку у Буенос-Айресі о 1994 році. У цій промові А. Гор визначив п'ять головних принципів побудови інформаційного суспільства, що були покладені у основу декларації, яка була прийнята на цьому конгресі:

- 1) заохочення приватних інвестицій;
- 2) сприяння розвитку конкуренції;
- 3) створення рухомої регулюючої структури для підтримки темпів технологічного і ринкового розвитку;
- 4) забезпечення відкритого доступу до мережі усіх провайдерів;
- 5) створення універсальної служби та організація універсального обслуговування.

Будучи найбільш впливовою та розвиненою міжнародною організацією, ООН також визначає головні напрямки розвитку інформаційного суспільства у концептуальному документі «ЮНЕСКО та інформаційне суспільство для всіх» в 1996 році:

- інфраструктура: її фінансування, розвиток і стійкість;
- визначення і подолання бар'єрів, що перешкоджають створенню інформаційного суспільства;
- освіта, розвиток людських ресурсів і професійна підготовка;
- доступ до інформаційних і комунікативних технологій;
- безпека інформації в мережевому середовищі;
- розробка політики і регламентних рамок;
- види застосування ІКТ (освіта, охорона здоров'я, культура, ліквідація бідності, державне управління, працевлаштування, бізнес).

Не можна оминати увагою той вектор інформаційної політики, ту мету, з якої вона переймається питання розбудови інформаційного суспільства, який також міститься у зазначеному вище документі, а саме: «У Середньостроковій стратегії ЮНЕСКО на 1996 – 2001 роки приділяється особлива увага питанням застосування комунікаційних та інформаційних технологій в інтересах розвитку, демократії і світу». Отже, ООН зобов'язує себе сприяти встановленню інформаційного суспільства таким чином, щоб це сприяло розвитку демократії зокрема, покладаючи цим самим певний спектр обов'язків на державні апарати своїх країн-учасниць.

Особливе місце у формуванні та поширенні заходів щодо розбудови інформаційного суспільства займає План дій, прийнятий на Всесвітній зустрічі на вищому рівні з питань інформаційного суспільства у Женеві, яка проходила 10-12 грудня 2003 року, де також було визначено та конкретизовано засади інформаційної політики держав-учасниць ООН у вигляді одинадцяти напрямків.

Як вже зазначалося вище, фактичний початок історії міжнародної співпраці у питанні розбудови інформаційного суспільства був здійснений віце-президентом США А. Гором. Тому було б доцільно розглянути американський досвід розвитку власної інформаційної політики.

Зокрема, згідно з доповіддю уряду США, яка відбулася ще у 1993 році, присвяченої планам розвитку інформаційної інфраструктури, інформаційна політика США має здійснюватися за такими напрямками:

- визначити цілі та завдання, які мають регулюватися мають регулюватися законодавчо, включаючи забезпечення конкуренції;
- бути досить гнучкими, щоб дати змогу впроваджувати нові послуги і технології без внесення додаткових виправлень у законодавство;
- делегувати широкі повноваження органу регулювання, незалежному від національного оператора;
- установити відкритий процес участі зацікавлених кіл у написанні правил регулювання;
- спрямувати процес створення вільного ринкового доступу, заснованому на недискримінаційних принципах.

Слід наголосити на тому, що вихідним у інформаційній політиці США є принцип підтримання та розвитку конкуренції на ринку інформаційних послуг [3; 4].

Канадський досвід започаткування та розбудови інформаційного суспільства бере свій початок з доповіді Міністерства промисловості країни у 1994 році на тему «Побудова більш інноваційної економіки», в якій обговорюються способи, за допомогою яких держава, використовуючи інформаційні технології може досягти економічних та соціальних цілей. Все це має досягатися за допомогою Канадської інформаційної магістралі.

Також у доповіді акцентується увага на тому, що для досягнення цієї мети потрібні скоординовані дії держави, приватного сектору і громадських організацій.

Цікавим також є визначення ролі держави у цих процесах, яка зводиться до того, що вона має встановлювати лише правила, а сама бути взірцем, зразковою моделлю надання інформаційних послуг. Крім того, сам державний апарат має пройти відповідну до такої ролі держави реформацію.

Що ж стосується самої інформаційної магістралі як центрального способу розбудови інформаційного суспільства в Канаді, то щодо цього є наступні рекомендації цієї держави:

- федеральний уряд має визначати гостру необхідність займатися нормами регулювання й усунути бар'єри на шляху конкуренції;

– магістральні мережі та нова інфраструктура мають створюватися приватним сектором, а ризик та винагороди лягати на власників акцій;

– магістраль має просуватися по країні відповідно до вимог ринку;

– розвиток інформаційної магістралі має бути «технологічно нейтральним» (тобто держава не повинна підтримувати жодну з технологій) [5].

Таким чином, роль канадської держави у розбудові інформаційного суспільства має полягати у тому, щоб створювати нові робочі місця у інформаційній сфері, примножувати національне багатство, стимулювати конкуренцію, дослідження та розробки. А мету такої держави складає участь у розробці стандартів, забезпечення взаємодії, стимуляція конкуренції, прискорення створення нових технологій і захист споживачів.

Шляхом створення національної інформаційної мережі пішла також *Франція*, реалізуючи відповідну державну програму «Мінитель» [6].

Також, не можна оминати увагою великий та комплексний пласт розробки питання інформаційної політики у контексті розбудови інформаційного суспільства, здійснений *Європейським Союзом*.

У 1994 році питання побудови інформаційного суспільства відбувається на теренах ЄС в межах четвертої рамкової програми протягом наступних чотирьох років. Далі приймаються також п'ята та шоста програми, а також низка інших тематичних актів, що задають зміст інформаційної політики Співтовариства, а саме: спільний підхід Співтовариства до побуди інформаційного суспільства; державне регулювання інформаційної сфери; здійснення програми та План дій «e-Європа»; Інтернет; захист даних; авторське право і суміжні права; електронна торгівля; цифрові мережі з надання комплексних послуг; супутниковий зв'язок; радіочастоти; телезв'язок і ринок інформаційних послуг; ліцензії; стандартизація; європейські угоди щодо мереж; системи платежів; телефонія [7].

Згідно із Законом України «Про інформацію» державна інформаційна політика визначається як сукупність основних напрямків і способів діяльності держави з одержання, використання, поширення та зберігання інформації.

А основними її напрямками визнаються:

- забезпечення доступу громадянам до інформації;
- створення національних систем і мереж інформації;
- зміцнення матеріально-технічних, фінансових, організаційних, правових і наукових основ інформаційної діяльності;

- забезпечення ефективного використання інформації;
- сприяння постійному оновленню, збагаченню та зберіганню національних інформаційних ресурсів;
- створення загальної системи охорони інформації;
- сприяння міжнародному співробітництву в галузі інформації і гарантування інформаційного суверенітету України [8].

Висновки. Таким чином, розглянувши основні напрямки інформаційної політики низки провідних країн світу, а також вітчизняний її загальний зміст, можемо підсумувати, що кожна з них орієнтується на той ринок, менталітет та традиції правових систем, у які є цій країні (групі країн) властивими. Так, у США та Канаді, а також ЄС велику увагу приділяють захисту суміжних прав та права інтелектуальної власності, а також стимулюванню конкуренції в інформаційній сфері. Тоді як на Україні акценти зміщені у бік державних гарантій інформаційних прав людини і громадянина.

Однак, варто зазначити, що загальним для усіх підходів є усвідомлення необхідності активної участі держави у розбудові інформаційного суспільства, що також передбачає зміни у структурі її самої.

Література:

1. Скалацький В. М. Інформаційне суспільство: сучасні теорії та моделі (соціально-філософський аналіз): дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03 / В. М. Скалацький. – К. : Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка, 2006. – 181 с.
2. Почепцов Г. Г. Інформаційна політика: навч. пос. / Г. Г. Почепцов, С. А. Чукут. – К. : Знання, 2006. – С. 130 – 211.
3. Information Superhighway: An Overview of Technology Challenges [Доповідь Конгресу США] / USA Congress. – Washington, 1995.
4. Brown R. The Global Information Infrastructure: Agenda of Cooperation [Електронний ресурс] / R. Brown, L. Irving, A. Prabhakar, S. Katzen. – 1995. – Режим доступу : <http://www.ntia.doc.gov/report/1995/global-information-infrastructure-agenda-cooperation>
5. Building the Information Society: Moving Canada into the 21st Century [Нормативний документ Міністерства Постачання та Послуг Канади] / Ministry of Supply and Services. – Ottawa, 1996.
6. Шевчук О. Е-Ukraine – «Електронна Україна» [Електронний ресурс] / О. Шевчук, О. Голобуцький. – Режим доступу : <http://www.e-ukraine.biz/ukraine5.html>.
7. Проект Плана дій, 2003-2005. – Женева-Туніс – (Всесвітня зустріч на вищому рівні з питань інформаційного суспільства) // Документ WSIS/PC-3/DT-2 (Rev. 1) -R.
8. Про інформацію : Закон України за станом на 1 березня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>